

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการพิจารณาคดี ศาลจะต้งนำข้อเท็จจริงที่คู่ความนำสืบไว้ในสำนวนเป็นฐานในการพิพากษาคดี แต่เนื่องจากระบบกฎหมายของประเทศไทยเป็นระบบที่ศาลไม่ค้นหาข้อเท็จจริงโดยตรงเอง จึงเป็นภาระของคู่ความในคดีที่จะต้องนำสืบพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยเป็นคุณแก่ตน เรียกโดยทั่วไปว่าภาระการพิสูจน์ (Burden of proof) ฉะนั้นภาระการพิสูจน์จึงเป็นสิ่งกำหนดว่าคู่ความมีหน้าที่ในการสืบพยานหลักฐานอย่างไร ซึ่งจะมีผลต่อการแพ้หรือชนะคดีโดยตรง และยังเป็นการสะทกต่อศาลในการวินิจฉัยและพิพากษาคัดสินคดี นอกจากนี้ยังเป็นข้อที่ศาลจะนำมากำหนดในวันชี้สองสถานให้ฝ่ายใดมีหน้าที่นำสืบก่อนหลังอีกด้วย ทั้งนี้เพราะศาลมักจะให้ความฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นข้อที่สำคัญ และ/หรือมีภาระการพิสูจน์ในประเด็นข้อพิพาทหลายข้อกว่าเป็นฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบก่อน ยิ่งไปกว่านั้นในการชี้หน้าหนักพยานเพื่อวินิจฉัยชี้ขาดคดีตัดสินคดีของศาลในประเด็นต่าง ๆ ศาลก็ต้องพิจารณาว่าประเด็นข้อพิพาทนั้น ๆ คู่ความฝ่ายใดมีภาระการพิสูจน์ กล่าวคือ ในคดีใดหากไม่มีการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นเพราะเหตุคู่ความต่างแถลงไม่สืบพยาน หรือเป็นเพราะเหตุใด ๆ คู่ความที่มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นข้อพิพาทข้อใดก็จะต้องแพ้ในประเด็นข้อนั้น หรือในกรณีที่ยานโจทก์และจำเลยที่นำสืบต่อศาลมีน้ำหนักกำลังกัน ศาลจะต้องพิจารณาว่าคดีนั้นโจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์ ถ้าโจทก์มีภาระการพิสูจน์ศาลต้องพิพากษายกฟ้อง ถ้าจำเลยมีภาระการพิสูจน์ศาลต้องพิพากษาบังคับจำเลยตามฟ้อง ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ภาระการพิสูจน์จึงมีผลต่อความยุติธรรมในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะข้อพิพาทในมูลหนี้อันเกิดจากสัญญา

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนพบปัญหาที่เกิดจากภาระการพิสูจน์ในมูลหนี้สัญญา 2 ประการ คือ

ประการแรก บทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดภาระการพิสูจน์ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการกำหนดภาระการพิสูจน์อยู่เพียงสองหลักเท่านั้น คือ หลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นมีภาระการพิสูจน์ และหลักข้อสันนิษฐานตาม

กฎหมาย โดยมีคํ้าบัญญัติให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจนำหลักการกำหนดภาระการพิสูจน์อื่นซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในกฎหมายลักษณะพยานของประเทศต่าง ๆ เช่น หลักผู้กล่าวอ้าง พฤติการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา หรือหลักข้อเท็จจริงอยู่ในความรู้เห็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ มาใช้เลย แต่ในทางปฏิบัติศาลไทยก็นำเอาหลักเกณฑ์การกำหนดภาระการพิสูจน์อื่น ๆ นอกเหนือจากที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 มาใช้ในการกำหนดภาระการพิสูจน์ประเด็นข้อพิพาทในคดีต่าง ๆ รวมทั้งคดีเกี่ยวกับสัญญาด้วย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 849/2490 วินิจฉัยว่า เมื่อเกิดไฟไหม้บ้านเช่า แม่โจทก์ซึ่งเป็นผู้ให้เช่าจะสืบไม่ได้ว่าไฟเกิดขึ้นด้วยเหตุใดหรือใครทำให้เกิดขึ้นก็ดี แต่เมื่อใดก็ตามที่ไฟเกิดขึ้นในบ้านที่เช่าไม่ใช่ลูกหลานจากที่อื่นแล้ว จำเลยย่อมมีหน้าที่แสดงข้อแก้ตัวเพื่อให้ออกผิด เพราะจำเลยเป็นผู้ครอบครองบ้านของโจทก์ ซึ่งเป็นการนำเอาหลักข้อเท็จจริงอยู่ในความรู้เห็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ มาใช้ในการกำหนดภาระการพิสูจน์ จึงมีปัญหาว่าการนำเอาหลักเกณฑ์อื่น ๆ นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 มาใช้ในการกำหนดภาระการพิสูจน์ดังกล่าวถูกต้องเหมาะสมเพียงใด

นอกจากนี้คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานบางเล่มได้อธิบายความหมายของคำว่า "หน้าที่นำสืบ" ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 หมายถึง "หน้าที่นำสืบก่อน" และ "ภาระการพิสูจน์" ก่อให้เกิดความสับสน ทำให้เข้าใจว่าฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบก่อนคือผู้มีภาระการพิสูจน์ ฉะนั้นหากคู่ความฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบก่อนไม่นำพยานเข้าสืบตามที่ศาลกำหนดจะตกเป็นฝ่ายแพ้คดี ซึ่งความจริงมิได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป

ประการที่สอง เนื่องจากในปัจจุบันมีคดีข้อพิพาทอันเกิดจากมูลหนี้สัญญาสู่การพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมาก คดีเหล่านั้นมีรูปแบบประเด็นข้อพิพาทต่าง ๆ ที่ศาลจะต้องพิจารณาพิพากษา ฉะนั้นจึงมีปัญหาก่อขึ้นว่ารูปแบบประเด็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนี้ศาลควรกำหนดให้โจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์ และโดยอาศัยหลักเกณฑ์หรือเหตุผลอย่างไร ตัวอย่างเช่น

1. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องอำนาจฟ้อง โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์ซึ่งแยกพิจารณาเป็น

1.1 ในกรณีที่จำเลยต่อสู้ว่าโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องเพราะยังไม่มีการโต้แย้งสิทธิและหน้าที่ที่เกิดขึ้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55

1.2 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องขับไล่จำเลย โดยอ้างว่าสัญญาเช่าครบกำหนดแล้ว หากจำเลยรับว่าสัญญาเช่าครบกำหนดจริง แต่จำเลยยังมีสิทธิอยู่ในสถานที่เช่าเนื่องจากมีข้อตกลงให้จำเลยอยู่ต่อไปได้อีก หรือมีข้อตกลงเช่าต่อกันใหม่ หรือได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งอันเป็นเหตุให้โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง

1.3 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องขับไล่จำเลยโดยอาศัยสิทธิตามสัญญาเช่า จำเลยให้การรับว่าได้ทำสัญญาเช่ากับโจทก์จริง แต่ต่อสู้ว่าที่พิพาทเป็นที่สาธารณะ โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง

1.4 ในการประมูลหรือประกวดราคา หากจำเลยเป็นผู้ชนะการประมูลหรือประกวดราคาแต่ไม่ปฏิบัติตาม โจทก์นำคดีมาฟ้องต่อศาล จำเลยต่อสู้ว่ามีใครเข้าประมูลหรือประกวดราคา หรือรับว่าได้เข้าประมูลหรือประกวดราคา แต่สัญญาระหว่างโจทก์กับจำเลยยังไม่เกิดขึ้น หรือจำเลยไม่มีความผูกพันตามสัญญา โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง

2. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องนิติสัมพันธ์ โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์ซึ่งแยกพิจารณาเป็น

2.1 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบตามสัญญา ไม่ว่าสัญญานั้นจะใดตกลงกันด้วยวาจา หรือเป็นสัญญาที่ทำไว้เป็นหนังสือ และจำเลยให้การปฏิเสธว่าไม่มีนิติสัมพันธ์กับโจทก์ เพราะไม่เคยทำสัญญาตามฟ้องกับโจทก์

2.2 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบตามสัญญาที่ทำไว้เป็นหนังสือ จำเลยให้การรับว่าทำสัญญานั้นไว้จริง แต่ปฏิเสธว่าไม่มีนิติสัมพันธ์ตามสัญญานั้น หรือเอกสารนั้นไม่ตรงตามความจริง โดยมีใช้เป็นกรณีที่ต้องห้ามมิให้น้ำสืบเปลี่ยนแปลงแก้ไขเอกสารตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 94

3. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องความไม่สมบูรณ์ของสัญญา โดยโจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบตามสัญญาที่ทำไว้เป็นหนังสือ จำเลยรับว่าทำเอกสารนั้นไว้จริง แต่ต่อสู้ว่านั้นตามเอกสารนั้นไม่สมบูรณ์ หรือทำโดยสำคัญผิด ถูกฉ้อฉล ถูกข่มขู่ หรือสัญญาดังกล่าวเป็นนิติกรรมอำพรางหรือทำขึ้นโดยแสดงเจตนาหลง โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์

4. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องจำเลยปฏิเสธสัญญาที่มีหลักฐานเป็นเอกสาร โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์ ซึ่งแยกพิจารณาเป็น

4.1 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องเรียกเงินหรือเรียกให้ชำระหนี้ตามสัญญาซึ่งทำไว้เป็นหนังสือ จำเลยให้การปฏิเสธว่าไม่เคยทำสัญญาตามฟ้อง สัญญาตามฟ้องเป็นเอกสารปลอม

4.2 ในกรณีที่โจทก์นำสัญญาเข้ามาฟ้องบังคับเอากับจำเลย จำเลยต่อสู้ว่าทำหนังสือสัญญาฉบับที่โจทก์นำมาฟ้องจริง แต่จำนวนเงินที่ถูกไปไม่เป็นไปตามที่ระบุไว้ในสัญญาที่โจทก์นำมาฟ้อง สัญญาตามฟ้องได้มีการแก้ไขตัวเลขทำให้หนังสือมีจำนวนมากขึ้น สัญญาตามฟ้องเป็นเอกสารปลอม

5. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องการชำระหนี้ โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์ซึ่งแยกพิจารณาเป็น

5.1 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยผิดนัดชำระหนี้ จำเลยปฏิเสธหนี้สัมพัทธ์และปฏิเสธหนี้

5.2 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยผิดนัดชำระหนี้ จำเลยรับว่ามีหนี้สัมพัทธ์ตามที่โจทก์อ้าง แต่ต่อสู้ว่าได้ชำระหนี้ตามฟ้องแล้ว

6. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องผิดสัญญา โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์ซึ่งแยกพิจารณาเป็น

6.1 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งเป็นการผิดสัญญา หรือจำเลยไม่ปฏิบัติตามสัญญาข้อใดข้อหนึ่ง แต่จำเลยปฏิเสธว่าจำเลยมิได้กระทำการเช่นนั้น หรือจำเลยมิได้ผิดสัญญาข้อที่โจทก์กล่าวอ้าง

6.2 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งเป็นการผิดสัญญา จำเลยให้การว่าได้กระทำการเช่นนั้นจริง แต่จำเลยมีอำนาจทำได้โดยไม่ถือว่าผิดสัญญา

6.3 ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าทรัพย์สินของโจทก์ซึ่งอยู่ในความครอบครองของจำเลยตามสัญญาได้เกิดสูญหายหรือบุบสลาย จำเลยให้การปฏิเสธว่าตนมิได้ผิดสัญญาและมีได้เป็นผู้ทำให้ทรัพย์สินพิพาทสูญหายหรือบุบสลาย

7. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องค่าเสียหาย โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์ซึ่งแยกพิจารณาเป็น

7.1 ในกรณีที่โจทก์อ้างว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นเนื่องจากการผิดสัญญาของจำเลย จำเลยให้การปฏิเสธ

7.2 ในกรณีที่จำเลยมิได้ปฏิเสธในเรื่องค่าเสียหาย โจทก์ยังคงต้องมีภาระการพิสูจน์หรือไม่

7.3 ในกรณีที่โจทก์นำสืบได้ว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นแก่โจทก์ แต่โจทก์ไม่นำสืบ หรือไม่อาจนำสืบในจำนวนค่าเสียหายได้ ศาลมีอำนาจกำหนดจำนวนค่าเสียหายตามที่เห็นสมควรได้หรือไม่ และโดยอาศัยบทบัญญัติของกฎหมายใด

8. ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องอายุความ โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์

2. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงหลักเกณฑ์ แนวความคิด ตลอดจนทฤษฎีในการกำหนดภาระการพิสูจน์

2. เพื่อเสนอปัญหาและความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นและอาจเกิดขึ้นเนื่องจากการกำหนดภาระการพิสูจน์ในมูลหนี้สัญญา

3. วิเคราะห์ปัญหาจากตัวบทกฎหมาย และแนวคำพิพากษาฎีกาที่มีอยู่ ในเรื่องเกี่ยวกับการกำหนดภาระการพิสูจน์ในมูลหนี้สัญญา

4. ศึกษาเปรียบเทียบหลักเกณฑ์การกำหนดภาระการพิสูจน์ของประเทศไทยกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ กับสหรัฐอเมริกา อย่างเป็นระบบ เพื่อหาข้อสรุปหรือแนวทางในการแก้ปัญหา

3. ขอบเขตของวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มุ่งศึกษาถึงหลักเกณฑ์และแนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดภาระการพิสูจน์ในมูลคดีอันเกี่ยวกับสัญญา เพื่อให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและอาจเกิดขึ้นในเรื่องนี้ ทั้งนี้ โดยอาศัยการเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์และแนวความคิดของประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา อันเป็นต้นแบบของกฎหมายลักษณะพยานของไทย โดยคำนึงถึงเหตุผลและความเป็นธรรมในสังคมประกอบด้วย

สุคนธ์อรรณา ศึกษานันท์
 ภาควิชารัฐธรรมนูญ
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำการศึกษาและดำเนินการค้นคว้าวิจัยแบบอาศัยเอกสาร (Documentary Research) กล่าวคือ เก็บรวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องการระงับการพิสูจน์ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในรูปแบบของหนังสือ บทความ บทบัญญัติของกฎหมาย ตลอดจนแนวคำพิพากษาของศาลฎีกา และคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ นำมาศึกษาหลักเกณฑ์และแนวความคิดอย่างเป็นระบบ รวมทั้งมีการสัมภาษณ์บุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องนี้ ทั้งผู้ที่เป็นผู้พิพากษา พนักงานอัยการ ทนายความ และนักวิชาการ เพื่อนำความเห็นที่ได้รับมาเป็นแนวทางในการค้นคว้าวิจัย

5. ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

โดยเหตุที่การระงับการพิสูจน์มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินการกระบวนการพิจารณาของศาล ทั้งในการกำหนดหน้าที่นำสืบก่อน และในการชี้แจงนำพยานของคู่ความ ฉะนั้นการค้นคว้าและรวบรวมหลักเกณฑ์การกำหนดการระงับการพิสูจน์ประเด็นข้อพิพาทในมูลหนี้สัญญา จะเป็นประโยชน์ต่อศาลในการกำหนดการระงับการพิสูจน์ และเป็นประโยชน์ต่อคู่ความในการนำพยานเข้าสืบให้ได้ มาตรฐานการพิสูจน์ ซึ่งจะช่วยให้ชนะคดีอย่างถูกต้องและเป็นธรรม